

BÁNYÁSZSORSOK

— Hogy hívnak, cimbora?

— Tipó Dániel.

Galbács, a főaknász kérdezte ezt tőle, akinek a reggeli beszálláskor gondjaira bízta a bányamester. Idősebb, nagydarab ember volt a főaknász, nehézkes szuszogással írta be nevét egy naplószerű könyvbe. Tipó akkor már három napot a külszíni szállításnál töltött, tanulta a csillék kezelését és reggelenként egy szemüveges fiatal mérnök biztonsági szabályokkal traktálta.

— Ez mire való? — kérdezte a mérnöktől, aki az oktatás megtörténtét minden alkalommal aláírásával igazoltatta.

— Előírás — vonta meg vállát a mérnök. — Ha teszem fel, maga figyelmetlen és valahol összenyomja a csille, én is bajba kerülhetnék.

— És ha aláírom azt a micsodát, akkor nem nyom össze a csille? — kötekedett Tipó.

— Egy frászt nem — csukta össze a naplót a szemüveges. — Csakhogy engem akkor már nem csuknak le a maga maflasága miatt, mert megkapta az oktatást.

Tipót ilyenképpen felfegyverezve elméleti tudással, tegnap közölte vele, hogy az óvórendszabályok értelmében a következő három oktatási napot bányajáráson kell töltenie: reggel jelentkezzen a bányamesternél, aki beosztja valamelyik körletbe Tipót, aki a külszíni szállításba játszi könnyedséggel beletanult, s első perctől vigyan tologatta a csilléket, a bánya említésére a rossz érzések ismét elövtették. Három napja figyelte a ki-beszállás forgalmát az aknán, bámészan nézte a víg lökdösődést, amint az emberek özönlöttek kifelé a kasokból és rohantak leadni a lámpájukat. Csodálkozott a beszállási rend sajtóságos szabályain is: a bányászok az akna előtt érkezési sorrendben rakták lámpáikat a földre és az akna főcsatlósa aszerint engedte kasba lépni őket. Akkor még olyan távolinak és hihetetlennek tűnt, hogy az ő lámpája is ott fog sorakozni a többi között. Most, hogy a nap elérkezett, kényelmetlenül toporgott az új gumicsizmában s a fényes bőrsisak is nyomta a fejét. Jó lett volna még húzni valamivel az időt. Elképzelte, hogy hirtelen táviratot kap és elutazhat innen. De aznap a főaknászok is korábban készültek leszállni, mert hóvégi munkátvétele napja volt. Tipó főnöke sem ceremóniázott sokat új emberével. Röviden, szakszerű, száraz mondatokkal magyarázta meg az önmentő készülék használatát és rádörrent Tipóra, hogy szedje a lábát, vételezzen fel lámpát, készüléket és az aknánál várjon rá. Tipó vigasza mindössze annyi volt, hogy a lámpakamrában rámosolygott egy kékköpenyes lány, mert a készülék hevederébe olyan ügyefogyott módon igyekezett bebújni, hogy nézni is rossz volt.

Részlet a szerző készülő regényéből.

— Maga még nem volt bányász életében! — nevetett a nő s ami Tipónak feltűnt, formás, de szokatlanul erős két melle volt. Míg a tolóablakon kinyúlva segített Daninak bebújni a hevederbe, egy pillanatig súrolta a nyakát telt és síma karjával, melyen a köpeny ujja fel volt túrve. Tipó enyhe bizsergést érzett.

— Ha tudtam volna, hogy maga itt van, már régen bányász lennék! — mondta és eszébe villant, hogy milyen komikus figura lehet most, azzal a tökhéjjal a fején.

— Milyen jó, hogy hamarabb nem tudta! — mosolygott tovább a nő és behúzta az ablakon a kezét.

A lámpa nehéz volt és ez megcsappantotta Tipó feljavuló kedélyét. A beszálló aknánál utolérte a főaknász és vastag, keménytáblás füzetet, meg egy lapos bőrtokot nyomott a kezébe. Tipó a súlyából érezte, hogy acél mérőszalag van a tokban és amikor Galbács fújtatva visszatért a csatlós bódéjából, természetes mozdulattal nyújtotta feléje:

— Tessék.

— Azt te hozod cimbora — mondta közönyösen Galbács és rávizslatott Tipó arcára: — Cigarettd, gyufát kiraktál a zsebből? Nem üres locsogás ám, amit az oktatásnál mondtak! Azt betartsd, mert velem gyülik meg a bajod! Értjük egymást?

Tipó bólintott s megállapította, hogy barátságosabb emberrel is összehozhatta volna a sorsa. Az első kifejezetten rossz érzés a kasban tört rá, induláskor. Amint a védőrács lecsapódott mögöttük és a felvonó siklani kezdett mind gyorsabban, mintha a szilárd talajt érezte volna kicsúszni a talpa alól: füle bedugult és ijedten keresett valamit, amiben megkapaszkodhat. Szerencsére ebből a főaknász semmit sem vett észre, mert háttal állva, a kas vezető gerendáira világított sugárzós lámpájával. A háromszázharminc méter mélységet másfél perc körül tették meg, de Tipó számára örökkévalóságnak tűnt ez az idő. Úgy érezte, amikor kikecmergett a kasból, hogy valami végzetes, jóvátehetetlen félreértés áldozata, hogy olyan sodrásba került, melyben kapálózni is hiábavaló; az örvény most már úgyvis oda sodorja, ahová akarja.

— No, tiszta a gatyád? — fordult mentében vissza Galbács. — Jó kis madzag ez hé. Két hónapja sincs, hogy cseréltük.

Így mondta a szállítókötőire: „madzag” s Tipó ezt furcsának találta. A feje még kóválygott a szokatlan utazástól s ahogy elhagyták az aknarakodó körnvékét, szeme sehogyan se akarta megszokni a bányáslámpa világosságát. Persze, mehettek volna a villannyal kivilágított fővonalon, de a főaknász a légvágatok állapotát is látni akarta: irdatlan gumicsizmaival méteresekeket lépett a neki ismerős terepen, a fállábszárig érő tocsogókat húnnyott szemmel is kikerülte, míg Tipó lihegve, le-lemaradozva hol bokáig süppedt a sárba, hol fejét beverve egy alacsonyabb ácsolatba, förtett utána. Egyik kezét az ötkilós lámpa húzta, másik kezében a füzet és az acél mérőszalag alkalmatlankodott, oldalát minden lépésnél ütemesen verte az önmentőkészülék.

— Ha még öt percig így megy, itthagynom ezt a marhát — gondolta elkeseredetten, míg egy alattomos gödörnél majd elharapta a nyelvét.

A főaknász, mintha eltalálta volna a gondolatát, egy kanyarban bevárta és elmagyarázta neki a légvágatok jelentőségét.

— Ez itt a nyugati fővonal légvágata — mutatott magá elé. — Érzed a meleg levegő húzását? A fővonalon áramlik befelé a friss léghuzam — ott dideregnél is ebben a vékony kabátodban —, emitt meg távozik az elhasznált levegő. Ha ez a keringés meg-

szűnne, olyan lenne öcsém, mintha egyszerre befognák a szádat és az orrodát: ebből megértheted, hogy a légajtó mindig szentség legyen előtted, ezt magad után mindig betedd, mert a légajtó rendeltetése, hogy állandóan csukva legyen.

A légvágat egyik szakaszán fenntartók ácsoltak, ott megálltak egy kicsit. Tipó örült, hogy jut ideje kirázni a gumicsizmájába került széndarabokat. Am a behemót ember két mondattal leteremtette a fenntartókat, s máris indulást vezényelt.

Tipó látta a főaknász háta mögött az indulatos összepillantásokat. „Ez egy vad-disznó” — állapította meg magában — „istenemre, ez még Szalontainál is nagyobb vaddisznó!” Homlokáról már verejtékpatakok kezdtek folydogálni az amúgyis meleg légvágatban, ám Galbács nehéz szuszogásával, de egyenletes és óriás lépteivel kitar-tóan gázolt előtte, emelkedőn fölfelé, lejtőn lefelé, ha kellett térdelve vagy hason, mint valami páráló hátú őskori szörnyeteg. És ez így ment órákon keresztül. Eresz-kéket és siklókat másztak meg, zeg-zugos légvágatokon hasaltak végig és Tipónak már ködkarikák táncoltak a szeme előtt. Szokatlanul nehéznek, fojtónak találta a levegőt, nyelve szájpaddlásához tapadt a szomjúságtól, térdeit olyannak érezte, mintha tüzes paraszak sütogetnék.

Az első munkahelyen, ahová betértek, nekitámaszkodott egy ácsolatnak és kabátja ujjával törölte a homlokát. A vágat elején csőventillátor zúgott fűlsértő lármával. A vágatvégen hajladozó emberi alakok sziluettjét a főtéfára akasztott lámpák fénye innen távolról csak sejteni engedte. Mindez misztikusnak hatott és Tipó enyhén megborzongott. Néhány métert haladtak előre, amikor Galbács sugárzó lámpájának vakító csápjá idegesen végigtapogatta a vágatvéget és akkor megpillantotta a szénfalat. A trapézalakú vágat egyszerre mintha sötétségbe torkollott volna, de ez a sötétség komoran és hűvösen csillogott. lenyűgöző és meghökkenítő méltósággal. Tipónak fogalma sem volt arról, hogy az évezredeknek miféle törvé-nyeivel áll. szemben; a szén keletkezéséről csak homályos elképzelései voltak, de akkor, abban a 250×250-es elővájási vágatszelvényben mintha egy parányit meg-legyintette volna ennek a munkának a nagyszerűsége. Mintha megérezte volna, hogy a szén a bányászok számára egy sajtós, de misztifikáció nélküli világ fundamentuma: éltető közeg, akár a levegő; valami gyűlöletes-gvönyörű, folytonos küzdelem — de ez az emberformáló küzdelem valahol észrevétlenül átléngve művészeti a szakma művészetévé. Csak homályosan és megfogalmazatlanul sejtett meg valamit mind-ezekből. Moreven bámulta a szénfalat aztán öntudatlanul ment a vágatvégig, meg-tapogatta, diónyi darabkákat tördelt le belőle, majd az egészet tenyerében össze-morzsolta, nézegette és örült neki.

—Hé! — ordította a fülébe valaki. — Ne bámulj ott, rossz a tető! — dühösen integető kezet látott maga előtt, mely az ácsolatlan főtétre mutogatott, majd meg-fogta a gallériát és egyszerűen kipenderítette onnan. Tipó ijedten hátrált, azt hitte, hogy a másik pillanatban mázsányi tömbök szakadnak le óriási robajjal. Ehelyett csend lett hirtelen: valaki kikapcsolta a ventillátort és a hadonászó kéz most már ba-rátságosan ütötte mellbe.

— Új ürge vagy? Ahol nincs jó tető a fejed fölött, oda sohase állj! — Nyurga, nya-kig láb termetű fickó mondta ezeket, lapátszerű tenyerével még Tipó borsisakjára is rásuhintott egyet. Dani mosolygott, feszélyezte újonc mivolta, pedig a fura barát-kozást jó lett volna viszonzni. De fülében darázsként zümmögött, amit a lapát-tenyerű az ácsolatról mondott neki s attól a perctől kezdve aggodalmasan figyelte feje fölött a tető. Lépten nyomon új és számára érthetetlen jelenségek kötődtek le.

Szeretett volna kérdezősködni a főaknásztól, de az annyiba se vette, mint egy szünyog döngését: a munkahelyeken intett, hogy adja oda a mérőszalagot és ha a mérési adatok bejegyzésénél nem jól világított neki, összeszaladt két busa szemöldöke. Az egyik munkahelyen szétlökte az ácsolatot és két meglett korú bányásznak megmondta, hogy mit csináljanak a vájárbizonyítványukkal.

— Ide állj! — mordult Tipóra és egy teli csille mellé parancsolta őt. — Világíts abba a csillébe! Mondd meg, hogy mi van benne!

Dani belevilágított a csillébe: szenes csillének látszott, de jókora meddődarabokat is megpillantott benne.

— Nem tudom — felelte zavarodottan.

— Na látod! — mondta diadalmasan Galbács. — Nem tudod! Látod, harmincöt éve rohadok idelelni, aztán én se tudom. Így termel egy szocialista brigád! — mutatta a csapatvezetőre. — Monója Kabók, nem szégyelli magát? Van bőr a pofájukon felvenni a fizetést? A gyűléseken pampogni, azt nagyon jól értik, meg odaállni az újságíró fotomasinájá elé. Ha maga a gyalázatos kapitalista rendszerben ennyi meddőt tett volna egy csillébe, abból tudja mi lett volna? Fenékberúgás, barátom. Van maguknak istenük ezt a prima kalóriájú szenet moslékká tenni azzal a lejárával?

Groteszk látványt nyújtott, ahogy ott a fordítólemezen lámpájával hadonászott, hatalmas gumicsizmáival taszigálta a csillét. Később váratlanul lecsendesedett és egy osztóval feljebb a másik munkahely szerszámosládájára leülve, sokáig, összehúzott szemekkel figyelte a csillék fordítását. A teli oldali sín pár a fordítólemez előtt láthatóan lesüllyedt talpfástól vagy félaraszniira, a csillék nagyot zökkentek, mi-csiziót, ügyesen manőverezte ki a zökkenőt, ennek ellenére majd minden második csille leesett a sín párról. Tipó egy négykerékre leesett csille emelésénél segíteni akart, de Galbács a kabátjánál fogva visszahúzta.

— Na, mi az, fiú, nem megy? — kérdezte az erőlködő csilléstől.

— Fene, aki megeszi. Mindig leesik ezen a rohadt lemezen.

— Akkor csak dögölj meg — mondta nyugodt hangon Galbács. — Dögölj meg, édes fiam, kapj sérvet az erőlködéstől, meg derékrándulást. Meg gatyázd el az idődet a hó-rukkolással. Ezt a csillét egyedül fel nem teszed, abban biztos lehetsz. Bemegy a munkahelyre a cimboráidért, s mire feltették, hármótoknak legalább tíz perces kiesésébe kerül. Ez félóra összesen. De még tíz csilléd le fog potyogni műszak végéig, a nyakam rá. Nem számítva, amit eddig kínlódtál. Vagyis ezzel megy el a fél műszakod, e csak csináld, ha ebben látod a passziódat, világért se dobiátok szét a sít, mert akkor esetleg egy órahossza alatt megjavíthatnátok. De amikor nektek ez a marhaság annyira kedvetekre való!

Amikor újból betértek a légvágatba, ennyit tett hozzá magyarázatképpen, de lehet, hogy csupán önmagának:

— Szamar ember! Beszélhetsz neki, ha a tüdöd köpöd ki, akkor is megy a saját feje után. Félórába se kerülne talán rendbehozni azt a nyavalyás vasutat, de inkább dögölödik vele, sajnálja az idejét rá. No igen, félóra az neki legalább négy-öt csille kiesést jelent. Csak arra nem gondol, hogy a karambolla meg a csille-emeléssel duplán ráfizet. Ha büntetni próbálsz és lehordod magyarád, akkor goromba és ember-telen fráter vagy, tróger fasiszta. Orrodhoz dögölök, hogy nem a múlt rendszerben vagyunk! Ha teszel az egészre és hagyod szabadon burjánozni a dolgokat, a fejedre

olvassák, hogy elnéző vagy, trehány és keresed az olcsó népszerűséget. Ha végigmegy a bányán, nyikhaj taknyosok vigyorognak rád, mintha csak a haverjuk lennél és papírt dugnak az orrod alá, hogy edzésük lesz délután, ki akarnak szállni a déli kassal. Elkap a műhely előtt a KISz titkár, hogy a színjátszó csoport tagjait járasd állandóan dél-élfőrtre, mert nem tudnak résztvenni a próbán. Futballozzanak, kornyikáljanak munka után! A bányánk napi terve száznegyven vagon szén, ebből hatvankettő az én körletemé. Van hozzá kétszázharmincnyolc emberem, ezekből ötvenhat fenntartó, negyvennyolc szállító és tizenkét csellengő szakiparos. A szállítók közül tiznél több a rokkant vājár, aki elvárja, hogy könnyebb helyre osszam. És akkor tessék, hozd ki a hatvankét vagon szenedet, amellet termeltesz biztonságosan és foglalkozz szocialista módon az emberekkel!

Tipó szótlánul hallgatta Galbács zsörtölődését. Ahhoz nem volt bátorsága, hogy közbeszóljon. De mindaz, ami megragadt benne, csak erősítette korábbi benyomásait, hogy itt legkevésbé sem lehet fenékgig tejfől az élet. Szinte örült, amikor az egyik frontfejtés gyűjtővágatában Galbács ezt mondta neki:

— No, koma, űlj le és várj itt rám. A front most van omlasztás után. csak a kaparóteknőkben lehet végigkúszni. Jobb, ha itt maradsz, nem akarom veled első napon megutáltatni a bányát.

Tipó visszament a gumiszalag ledobófej mellé, keresett magának egy deszkadarabot, ráült és nézegette a csilletöltést. A szalag csak vékonyan adta a szenet, mert a front hosszabbik szárnya állt a főaknász miatt. A csilletöltőknek így idejük jutott szóba elegyedni vele.

— Most vagy először idelent? — kérdezte tőle egy pirosképű, műanyagsisakos fiatalember. — Vigyázz, a lábád ne tedd a sínre, mert rámegy a csille.

Dani mosolygott, hogy a fickó ennvire törődik vele. Esze ágában se volt lábát a sínen hagyni. A hosszú évek, melyeket az építőiparban eltöltött, megtanították, hogy vigyázzon magára. A csilletöltők — foghíjas, jó negyvenes cigány volt a másik — szabályos, beldegzett mozdulatokkal lökdösték a csilléket a szalag alá. A pirosképű időnként egy kapához hasonló vastárggyal a csillébe nvült, elegyengette a szenet. Aztán csattanás: a következő üressel a megtelt csillét kilökték a szalag alól és az döccenve ütődött a többihez. Unalmas, egyhangú munkának látszott. A foghíjas minden megtelt csille után arrébb szúrta a fapálcikát egy kilvuggatott deszkalapon. Hamarosan egy rövid tutuló jelzés érkezett, mire a szállítószalag leállt. A pirosarcú leült Dani mellé, a cigány kissé távolabbra. Az egyik ácsolaton ott lógott a kabátja: benyúlt a zsebébe és, ennivalót szedett elő.

— Maga hová valósi elvtárs? — kérdezte, csörögve az újságpapírral.

— En? — Tipó megvonta a vállát. — Szegedi, pesti. Ahogy tetszik.

— Aztán ide jöttél? — csodálkozott rá a műanyagsisakos. — **Pestől?** Ha én egyszer ott melőzhatnék!

— A robot ott is csak robott — harapott kenyerébe a cigány.

— De a nők! — a fiú letette a sísakját és beletúrt szőke bozontjába. — Azok a klassz spinkók csak úgy rajzanak az utcán. Egy kis picis-pacsi valamelyik presszóban, aztán zuhannak, mint a zsák.

— űhüm — bólogatott teleszájjal amaz. — Kiváltképp ha bemutatkozol: Pál Zsiga segédvājár vagyok palócországból. Kisasszony, a körmöm azért olyan koszos, mert bányász gádzsó vagyok. Biztos, hogy minden nájlonbugyi lehullna előttem.

— Te ehhez tök vagy, Puporka — legyintett vígan a szőkehajú. — A lóvé a fontos.

— Mit lehet keresni ezzel a melóval? — szólít közbe Dani.

— Mit? — a segédvájár hanyattfeküdt és orrára billentette a sisakját — Mostanában leprát, mert állandóan víz csurog a nyakunkba. Meg a szén is vékonyodik, néhol alig kilencven centis. Amúgy kettő és felet, kettő-nyolcat.

— Itt kinn a csilletöltésnél?

— Frászt, mi nem uraságiak vagyunk.

— Az mit jelent?

— Az urasági? Az, hogy ha a nyelved lóg a melótól, akkor is egyforma a kereseted, mert időbéres vagy. Mi frontosok vagyunk, nem a szállításhoz tartozunk. A csilletöltő ugyanazt keresi, mint odabent a többi.

— Idekint mégis könnyebb lehet.

Pál Zsiga ujjával dobolt a sisakján. Tényleg förtelmes körmei voltak.

— Hát mit gondolsz, mi állandóan itt üdülünk? A létszámot a frontmester osztja el, aztán oda mégy, ahová küldenek.

Tipó töprengett czen.

— Nehéz a munka odabent?

— Annak biztosan könnyebb, aki a Balatonnál lébecol. Az acéltámok nyolcvan kilósak. Ha derékonkapod, elmegy a kedved a tviszteléstől. Csakhogy ezzel nem táncolsz pajtás, hanem hurcolod sárban, vízben, alacsonyban. Nehéz barátság ez, pedig ha hiszed, ha nem, azoknál a kurva nehéz vasaknál nincs jobb barátod a világon. Ott, ahol a fenyőláb már régen ripityára tört volna, ez meg sem moccan, tartja a hegyet a fejed fölött.

— Simon Bertinek is tartotta?

— Nyugodt lehet, elvtárs, neki is tartotta volna. — Puporka mondta ezt, összehajtogatva az útságpapírt. Dani hihetetlennek találta, hogy ez a cingár semmi-ember elbírjon egy nyolcvan kilós támot. — Csakhogy ugye — folytatta —, mint a bánvában mindennek az ácsolásnak is szabálva van . . . S ha azt be nem tartják . . . Nézze, elvtárs — és kezébe vett egy fadarabot —, ez itt a tám. Most ráteszem ezt a másik fát, mondiuk ez az acélsüveg. Innen felülről kapja nyomást. A tám meg a süveg nem enged, ha mindiárt durrog meg szikrázik, akkor sem enged. De enged a vizes, sáros talp, hisz úgy fel van ázva mint a bagó. No, ugye, akkor mi van? A tám szépen süllvedni kezd, így, ahogy mutatom, eminnen kap egy löketet és a hegy az ember nyakában van. Mert ugye törvény van mindennek.

— Ne magyarázz annyit — szólít rá a segédvájár. — Ott vannak a kulacsok, töltsd meg a lajtnál, amíg állunk.

Puporka vállat vont, a vágat oldalából felvett két kulacsot és elment velük.

— Persze amit a csávó elmondott, abból nem sokat értesz — fordult Tipó felé a fiú. — Itt a lényeg azon van, hogy az üzemvezetőség elrendelte a papucs használatát a támok alá. Vagyis a támot közvetlenül a sáros talpra beépíteni tilos, papucsot kell tenni alája. Bertiek ezt elmulasztották.

Tipó nem sokat értett ebből, de bölintott.

— Ez a cigány is vájár? — kérdezte.

— Fenét — legyintett Pál Zsiga —, csapatcsillás. Úgy fog ez nyugdíjba menni, ha addig el nem viszi a baj. Aki írni-olvasni nem tud, azt nem engedik vájártanfolyamra.

— Analfabéta?

— A cigányok közül majdnem mindegyik az. Van az üzemnél belőlük vagy fél-száz. Hogy irtotta volna ki Hitler a fajtájukat.

— Miért haragszol úgy rájuk?

Pál Zsiga ásított.

— Mert romák, Lusták, meg nagyszájúak. A demokrácia meghozta nekik a jó vi-lágot, de nefélj, a szénfálnál nem törekednek úgy az egyenlőségért.

— Mégis, azért akadhat köztük . . .

— Persze, hogy akad. Amikor csörög a húsfokos fagyóedakint, úgy dolgozik, mint a parancsolat. Legszívesebben ki se menne a bányából. De ha felsüt a nap, egy-szeriben megbokrosodik. Ennek a bolondnak is ürgézés miatt csúszott be tavaly nyáron három hiányzója. Mondtam neki húséppénz fizetésnél: roma, jó-e az ürge-hús? Azt mondja: jaj. Siga, állt volna a görcs belém, amikor nem hallgattam rád! Meg átkozódott, hogy az üzemvezetőség annak símítja el a hiányzóját, akinek akarja, de a cigánynak soha.

— Lehet ebben valami igaz is.

— Lehet — vonta meg a vállát a fiú. — De ha már egvszer cigány, akkor fogja be a száját, ne hánykolódjon.

Tipó megdörzsölte a homlokát.

— Nálunk az építkezésnél dolgozott néhány belőlük. De melóztak rendesen, meg a szálláson se volt velük több baj, mint mással. Ő köztük is sokféle akad, hiszen mi sem vagyunk egyformák.

Puporka jött vissza, csörgetve a kulacsokat. Letette a vizet és úgy ült le, mint az előbb: kicsit távolabbra fölük.

— Volt még a lajiban? — kérdezte Pál.

— Akadt. Az éjszakás küldhette le, mert még jó hideg.

— Akkor meg vágódj ide velem ne vakarózz.

A cigány lomha mozdulattal fölállt és odahozta a kulacsot.

Pál Zsiga lecsavarta a tetejét és Dani felé intett.

— Iszol?

— Hát ami az illeti. . . .

— No nesze. Nem ittál bele? — vizsgálódott Puporkára.

— Ugyan már, most mért izélsz?

— Csak azért mondom. Nem állhatom a kulacsomon a cigányszagot.

— Látja? — fordult Dani felé szégyenlős mosollyal a csillés — Mindig így izél velem. Mindig macerál.

Tipó nagy kortyokkal ivott. Szája két oldalán lecsurgott a víz az ingére, de most az a hűvösség végtelenül jól esett neki. Végül levette szájáról a kulacsot, egy keve-set kilötyöntett belőle és a segédvájárnak nyújtotta.

— Maradt még benne — mondta, egy csöppet restekedve.

— Idd csak, pajtás! Igyál, amennyi kell Puporka majd haz még.

— Hozok — erősítette a cigány. — Ha szomjas az . . . elvtárs.

— Daninak hívnak — Tipó lekezelt mindkettőjükkel. — Tipó Dániel a légierők-től. — Ez utóbbit tréfás hangsúllyal mondta, mindhárman elmosolyodtak rajta. — Köszönöm pajtás a vizet! — s hogy a csillésre nézett, láthatták, hogy a köszönet neki szólt, aki a vizet hozta, nem a kulacs gazdájának.

— Szívesen, ha használt! — a foghíjas száj hálás mosolyra húzódott. — Idebent nagy a melegség annak, aki nem szokta és ugye olyankor a víz minden csöppje aranyat ér . . .

A segédvájár csak néhány kortyot ivott, a maradékot ráöntötte a cigányra: — Igyál te is, te feketelelkű!

Puporka félre akart ugrani, hogy a víz ne érje, de gumicsizfájája megcsúszott a sínen, elzuhant és bőrkobakja elgurult.

— Ne te ne! — röhögött Pál Zsiga és bal belsővel, mint ahogy futballmeccseken látni, a vízlevezető csorgába passzolta a sapkát. — Figyeled, hogy fél a víztől a cigány?

— A víz nem arra való, hogy pocsettát csináljanak belőle — Puporka csendesen mondta ezt és nadrágjába törölgette a sisakját.

— No nézd csak, nem is tudtam! — a segédvájár nekitámaszkodott egy ácsolatnak és összehúzott szemével Dani felé intett, mint aki társat keres egy jó tréfához. Így, az ácsolat mellett felegyenesedve, legalább fél fejjel magasabbnak látszott mindkettőjüknél. Telt pirosbarna képén önelégült mosoly terpeszkedett. — Tudod, mit össze tud zabálni ez a káka bendőjével? Puporka! — és nyerssé vált a hangja — Mennyi a szilvásgombóc rekord?

— Hatvan — felelte kelletlenül a csillés.

— Bableves?

— Hát . . . Nyolc liter. Akörül.

Nem nézett egyikükre sem: fejevédő sisakjából rázogatta a sarat s ahogy a csorga mellett guggolt, középen kiritkult fekete szőghaja szárnyként lefegett a fülére. Pál Zsiga remekül érezte magát. Széles hátát hanyagul az akácgerendának vetve, úgy tűnt, mintha kocsmában ülne, ahol most mindenki az ő kedvére iszik. S az ő szám-lájára.

— Puporka — mondta csendesen —, most azt meséld el, hogy Emerka mért szökött meg tőled karácsonykor.

— Á — a csillés szégyenkezve ingatta a fejét. — Majd másszor. Nem ide való történet. Látja? — mondta Daninak — Mindig így ízél velem.

— Most! A barátom hallani akarja.

Tipó idegenül pillantott a legényre. Már barátok lennének? Nem tudta volna megmondani, miért, de egyszerre nem kívánta Pál Zsiga barátságát.

— A főaknász . . . — mondta kitérően. — Ha visszajön és itt üldögélünk . . . Nem lesz baj belőle?

A segédvájár megrándította a vállát.

— Nyugi! Majd nekilátunk mindjárt. A szalag alól fellanátoljuk a szénport. Csak előbb Puporka elmeséli, hogy mért szökött meg tőle az asszony. Marha jó történet, meg fogsz dögleni rajta. Na, mondd csak, Puporka!

— Á — és a csillés kedveszegetten lógatta a fejét. — Nem lehet. Mindjárt indul a szalag, addig elmennék a dolgomra.

— Sehová se mégy! — és a cigány előtt keresztbevetette az egyik lábát, mert az csakugyan indulni akart. — Ez a fekete bivaly — és Tipó felé fordulva, a kirobbanó nevetéstől elfulladtan erőlködött, de nyerítő jókedve minduntalan félbeszakította; erős karjaival hadonászva csépelte a levegőt —, ez a fekete . . . Egy éjszaka . . . nyolcszor . . . képes. Nyolcszor! Ez egy állat, ilyet te még nem láttál. Kezelj le vele még egyszer, éljen az egyenlőség!

— Mindig így ízél — magyarázta Puporka és abban a pillanatban szomorúnak látszott. — Mindig ezt csinálja.

— Ezek csak zabálni tudnak — folytatta Pál, legyűrve a nevetését. — Zabálni, meg gyereket csinálni nyakló nélkül. Ez a feketelelkű azt se bánná, ha döghúsból állna a világ. Sikta vége felé, ha az órát kérdezi, tudom, hogy utána ez következik: „Siga, nem maradt egy kis síros kenyered?” Éhes vagy-e, cigány? — kiáltott Puporkára.

— Tudja a fene — tekergette nyakát a csillés. — Én akkor is ennék, ha nem vagyok éhes.

— Ennél-e sós szalonnát?

— Sós szalonnát? — Kérdezte Puporka óvatos ravaszsggal. — Az jó. Az nagyon jó.

Pál Zsiga a jelződuda mellé akasztott bőrtáskájához lépett és kibontotta. Féltenyérenél szélesebb szalonnadarabot hajított a csillés felé.

— Nesze, rongyos!

Puporka kutyaszerű mozdulattal, még a levegőben elkapta és rámosolygott.

— Tényleg sós szalonna. Elteszem: jó lesz későbbre.

— Hohó! — a legény közelebb ment hozzá. — Most eszed meg Kenyér nélkül; érted? Ahogy máskor is csináltad. Figyeld meg! — rikkantotta Daninak — Az abeszín szalonnát eszik kenyér nélkül. Nem csalás, nem ámtítás!

Tipó érezte, hogy jó arcot kellene vágni a tréfához, de valami különös, fásult kedvetlenség vett erőt rajta. Pál Zsiga zsebetett kezekkel újra nekitámasztotta a hátát az ácsolatnak és arcára kiült a várakozás gyönyörűsége.

— Egyél, cigány — biztatta Puporkát. Szabályos, hamvas-piros lányarca volt Pálnak, gyerekkes kék szemekkel. De azok a kék szemek . . . Tipó ellenállhatatlanul arra gondolt, hogy valahol már találkozott ehhez hasonló tekintettel; a sisak alól hetykén kunkorodó szőke haj is ismerős volt neki.

A csillés leült a sínre és nyugodt, tempós mozdulatokkal bekebelezte a szalonnát.

— Egy kicsit sós volt — jelentette ki közömbösen —, kenyérral jobb lett volna.

Pál Zsiga röhögött.

Rá se bagózz, legalább vedelhetsz utána! — odébbment és a vágat oldalában megkereste a csillés kulacsát. Régimódi, másfél literes pléhkulacs volt, fadugóval bedugaszolva. A nyakára kötött lövésdrótnál fogva hozta oda, messzire eltartva magától.

— Igyál!

Puporka meghúzta, majd újra bedugaszolta a kulacsot.

— Nem így! — csattant fel a segédvájár hangja — Mintha a kocsmában lennél! Fenéig! Most a gádzsók egészségére iszol.

— Majd később — védekezett a csillés. — Istenbizonv, nem vagyok szomjas. Az előbb a lajtnál bevettem egygel . . . Majd szétpukkad a hasam.

— Megiszod! — Pál fenyegetően emelte meg az öklét és lágy vonásaira valami érthetetlen vadság telepedett. — Mert ha nem . . . Tudod a többit.

Puporka gyámoltalanul pillantott előbb Tipóra, aztán a kulacsra, mintha segítséget kérne. Aztán sóhajtott és lassú, hosszú kortyokkal lenyelte a kulacs tartalmát.

— Gilt — bölintott a segédvájár. — Most már ettél is, ittál is. Elvégezheted a dolgodat.

— Ez már nem jó volt — rázta a fejét Puporka. Majd szélpukkadok — és hasára szoritva a kezét, előre lépett.

Pál Zsiga az ingénél fogva visszahúzta.

— Ne siess, cigány. Én úgy gondoltam, hogy itt végzed el a dolgod. Úri módon, elegánsan. Mintha szanatóriumban feküdnél. A kulacsodba. Értesz engem?

A csillés előbb elvigyorodott, aztán nyugtalan tekintettel hátrált két-három lépést.

— Azt nem — mondta. — A tiedbe, gádzsó. Abba szivesen.

A segédvájár egy szökelléssel mellette termett és hátra savarta az egyik karját.

— Azt mondtam, hogy belevizelsz a kulacsodba, te rohadt cigány.

— Nem — mondta a csillés és igyekezett kiszabadítani a karját. — Még ha gádzsó vagy, akkor se.

— Nem? — és Pál Zsiga szorított a fogáson. — Nem?

— Hagyd! — Tipó háborgó gyomorral nézte a jelenetet és hirtelen megfogta a segédvájár karját: — Ne bánts! Hiszen sokkal erősebb vagy nála.

— No jó. — Pál Zsiga fújtatott és hirtelen elengedte Puporkát. Belenyúlt a nadrágzsebébe, hosszú csontvelű bicskát vett ki onnan és szétnyitotta. A kés pengéje villant, ahogy Puporka lábához dobta.

— Nesze cigány. Hogy egyenlőek legyünk! Ha ügyes vagy, leszúrhatsz, ha nem: belevizelsz a kulacsodba.

Megvárta, amíg a csillés felveszi a kést, aztán hirtelen támadt rá. Egyetlen rugaskodással, hogy mindketten a hepe-hupás, sáros-szénporos talpra kerültek. Tipó közéjük akart lépni, de amazok lendülete őt is elsodorta: a sín mellé esett és egy csille oldalába verte a fejét. A két emberi alak összegabalyodva fetrengett előtte, zuhanásuk nyomán feltete gomolyként csapott fel a szénpor.

— Szúrjál cigány! — hörögte furesa, torz hangon a segédvájár. — Most gádzsóba szúrhatsz!

Nem tudni, hogyan — Tipó még később visszagondolva sem tudott volna számot adni róla, mint történhetett —. Puporka egy villámgyors, kígyózó mozdulattal kicsúszott Pál Zsiga öleléséből és magasra rántott jobbában felvillant valami.

— Megálljatok, állatok! — Tipó felugrott és teljes ereijéből a csillés kezébe rúgott. A gumicsizma ütése tompán, nevetségesen puffant a vágatban s a hegyes szerszám a cigány kezéből egyenesen a villany alá repült, a legutolsó csille tetejére. Tipó odaugrott és felkapta. Az a fenyődarab volt, amivel Puporka az acéltám működését magyarázta: hitvány forgács, alig arasznyi lécdarab.

Pál Zsiga felült és összekézűszálódott hajára nyomta a fehér műanyagsisakot. Puporka hátrább motozott: megkereste a kést, majd inge aljában megtörölte, odahozta és összecsatintva, odaajtette a segédvájár elé. Aztán a teli szerelvényt széttolta s azon át, mint valami kapun, eltűnt valamerre. Tipó szeretett volna utánarohanni, valami esetlen marhaságot mondani neki, hogy ne haragudjon a rúgásért.

— Elcsúsztam és alámtört a lábam — mondta Pál Zsiga feltápáskodva, de látott rajta, hogy lódit. — Ez volt a szerencséje a cigánynak.

Tipó utálattal nézte őt. Most már tudta, hol látott ehhez hasonló tekintetet, ehhez hasonló arcot. Még negyvennégyben egy repteren dolgozott az apja és nagyobbik

bátyja: valami földmunka volt ott, Szeged közelében. Egyik ebédszünet alatt pár tizenöt-tizenhat éves suhanc futballozni kezdett meztláb, teniszlabdával. Muszosokat is dolgoztattak a repteren. Volt velük egy zászlós, állítólag tanító: jövágású szőke, snájdig fiú, ez odajött a suhancok közé és csizmasan-egyenruhásan ő is rúgni kezdte a labdát. Karakán, vidám fickónak látszott, túrte, ha megrúgták vagy ha betartottak neki. Az egyik kapuski-rúgás után valaki kelletténél nagyobbat fejt a labdába s az pattogva odagurult a muszosok közé. Egy dolgozó, széles sárga karszalagos letette az ásóját és játékosan belefejt a labdába egy másiknak, az meg vissza neki. Odament egy harmadik és dekánnyal kezdte a labdával s talán még vissza is rúgta volna. De ekkorra ott volt a tiszt. Tipó sohasem tudta elfelejteni azt az arcot, a zászlós arcát, amint a játszadó kölyökből átváltozott vadállattá; ocsmány szitkozódását, a csattanó pofonokat és a rúgásokat.

— Kár volt — mondta a segédvájárnak és elnézett a feje fölött. — Ezt nem kellett volna.

— Mit? — és Pál Zsiga megütközve bámult rá. — A cigánnyal? De hiszen csak játék volt az egész. Nem gondolhatod komolyan hogy én . . . Ha én akarom, rákenem a csille oldalára, mint valami kulimászt! Ez a fekete disznó belőlem é! Amit nem győz erővel, azt én végzem el, én keresek kenyeret a pófájába! Talán még gazsuláljak is előtte?

Mire Puporka visszatért, a gumiszalag is megindult. A front mindkét szárnya elkezdhette a szenelést: a csillék gyorsabban teltek, mint korábban. Tipó, hogy ne üljön tétlenül, segített betolni az üreset, közben lopva figyelte Puporka arcát. A csille nyugodt, fegyelmezett mozdulatokkal végezte munkáját, vonásain semmiféle indulat nem tükröződött. De Tipónak ott a villany fénye alatt még véznábbnak, öregebbnek tűnt, s amikor egy pillanatra szembe kerültek egymással, gondosan elkerülte a tekintetét.

Galbács izzadságtól lucskos háttal, szénporosan került elő a fejtésből. Rámordult hogy szaporán lépkedjen utána, még a külszínen is dolga van el kell érniük a 13 órai személy járatot. Csak a légvágtat közepe táján jutott eszébe, hogy sietségében kabátját az alapkaparó végállomásánál hagyta, benne a munkaátvételi blokkfüzettel.

— Indulj el fölfelé — mondta Tipónak —, én majd alulról telefonálok, hogy valaki hozza eléd. De ki ne menj a légvágtatból, az istenedet! Nehogy valami baj érjen! Ha fölértél a légvágtat elejére, ülj le és ott várj.

Kezébe nyomta Daninak a könnyű sugárzós lámpát, a másikat elvette tőle. Tipó vegyes érzésekkel kapaszkodott fölfelé az elhagyott légvágtatban. Hátra-hátra nézett: Galbács lámpájának fénye egyre kisebb lett, mind jobban távolodott tőle, végül eltűnt egy kanvarban. A gondolattól, hogy teljesen magára maradt, az izzadság is kiverte a homlokát. Sietni fogok! — határozta el. — És mindig csak előre világítok.

De hiába bátorította magát, a szokatlan körnvezet, a végeláthatatlanul sorakozó ácsolatok, a csend és a sötétség fojtogató érzéseket keltettek benne. Meg-megállt, hallgatózott, körbe világított a lámpával s végül azt sem tudta: percek vagy órák óta bolyong-e a légvágtatban. Amikor fölért arra a helyre ahol a légvágtat kétfelé ágazott, mesternant és erőlködve igyekezett visszaemlékezni, hogy Galbácsal melyik irányba fordultak. Bevilágított jobbra is, balra is: mindenütt ugyanazok az ácsolatok, ugyanaz a sár, ugyanaz a sötétség. Végül határozott és jobbra fordult. Alig haladt ötven métert, balkéz felől ismét egy elágazás következett, melyre nem emékezett. Eszébe ötlött, hogy eltévedhet s akkor napokig, vagy rosszabb esetben sosem találhatnak rá s ez a gondolat olyan rémületet keltett benne, hogy leült. Elhatározta, hogy ha

száz méteren belül nem talál ismerős nyomot, visszafordul és a másik elágazásban próbál szerencsét. Hogy félelmét legyűrje, futásnak eredt, de az önmentőkészülék olyan gyalázatosan zörgött az oldalán, mintha tízen csörtettek volna nyomában.

Fogalma sem volt arról, mennyit kell mennie még, hogy elérjen a főaknász által jelzett pontra s hogy egyáltalán jó irány választott-e az elágazásnál — fejét vesztve talpalt előre s már ahhoz sem volt bátorsága, hogy visszaforduljon. A mérnök szavai csengtek fülében, aki ezt mondta neki: „A bánya belseje idegen szemlélő számára első pillanatban úgy tűnik, mintha szertelenül és fejetlenül kanyargó lyukak sokasága lenne. De ez nem így van. Az osztók és segédvágatok zegzugait a fővágatok foglalják egységes rendszerbe, akár a nagyobb folyók a patakokat. Ezért ne ijedjen meg, ha olyan vágatba téved, ahol még sohasem járt, hanem a legelső elágazásnál keresse meg a főszállító vágatot. Csak egyre figyeljen: olyan vágatba, melynek az elejére tiltó deszkakeresztet szögeztek ki, semmi körülmények között ne lépjen, mert ott halálos veszély rejtőzködik.” A mérnök térképen is megmutatta mindezeket s akkor olyan könnyű és egyszerű volt megérteni. De hát akkor a főszállító vágatnak itt is valahol a közelben kell lennie! — villant eszébe. Marha vagy. Tipó! A legelső alkalommal begazolsz, ahelyet, hogy gondolkoznál! Lassabra vette lépteit és jobbra-balra vizsgálódott. Hát persze! Azok a baloldali elágazások, melyek mellett lélekszakadva eltrappolt, mind a fősikóval köthetik össze a légvágatot! Alig haladt húsz-harminc méfért újra talált egy ilyen elágazást. No. Tipó — gondolta megkönnyebbülten —, francba a főaknász kabátjával a lénveg az, hogy kivergődj innen.

Még a légajtó közelébe sem ért, amikor egy alattomos buckán megcsúszott s még ösztönös mozdulattal igyekezett egyensúlyát megtartani, a lámpa kirepült a kezéből, az osztón glózába rakott biztosító idomvasak közé. Az egész olyan volt, mintha mozáiban ülne az ember és váratlanul elszakad a film. A lámpa! — első gondolata ez volt. Négykézlábra ereszkedett és óvatosan tapogatni kezdett maga elé. Örökkévalóságnak tűnt, míg megérintette az első acélív síma, hideg felületét. Komikusnak és grotesknek hatott előtte, hogy ijedelmén túl, ismét a mérnök szavai jutnak eszébe. „A lámpa a bányász szeme, arra úgy vigyázzon. Maradhat bent a munkahelyen kabát, óra, szerszám; bármi, de ha menekülni kell, a lámpája kézben legyen.”

Talán tíz percbe is belekerült, míg a biztosítószerkezetek rakata között kitapogatta a lámpa téglalakú fémtestét. Végre! Kattintott a bakelitgombon, rázogatta a lámpát, aztán eszelősen, vadul forgatni kezdte a kapcsolót, de a lámpa nem svulladt meg. „Ennek kampec!” — gondolta — „Úgy lehet, nekem is.” A vágatban csend volt, csak valahonnan messziről hallatszott a főtevíz egyhangú csöpögése. Egy csöpp, tíz csöpp, száz csöpp . . . „Tipó Dániel bányász” — mosolyodott el gúnyosan. Mintha a vízcseppek is csúfolódva az ő nevét ismételtették volna. Ti—pó, Ti—pó . . . No nem, azért megdögölni itt nem fogunk! — elszántsága egyszerre felülkerekedett benne és négykézláb, egyik kezével a döglött lámpára támaszkodva, tapogatózni kezdett a légajtó irányába. Nem volt ideje, hogy elérje: a légvágatból fény szüremlett az osztóra, valaki szapora léptekkel igyekezett lefelé.

— Hé! — ordította el magát Tipó — Halló áljjon meg!

Hallani lehetett, hogy a lépések megtorpannak, aztán a világosság egyre erősödött.

— Ki az már ott a sötétben? — Puporka óvakodott oda, jobbra-balra vizsgálódva, hóna alatt Galbács holmijával. — Maga? — kérdezte meglepetten, amint Danit megismerte. — De hogy az isten csudájában . . . Maga jött fel a kabátért?

Elvette a lámpát, szakszerűen rázogatta és kijelentette, hogy annak bizony lóttek, mert az eséstől tönkrement benne az égő. Tipó örült és restelkedett egyszerre, mondta is volna, meg nem is, a légvágtabeli kalandját. Aztán mégis csak ennyit mondott:

— Mázlím van, hogy elébem jöttél. Nélküled végitéletig kuksolhattam volna a sötétben.

— Csak sikta végéig — legyintett a csillés. — Az egész front itt száll ki a légvágtában. Meg aztán ügyis kerestünk volna.

Elindultak lefelé a légvágtában. Puporka mindenütt előtte járt és világított neki. Hajának két hollószárnya most is kilógott a sisak alól és fülein lebegett, mint amikor a csorga előtt guggolt a fronti töltőnél.

— Nem megyek gyorsan? — szólt hátra. — Az ember, amíg meg nem szokja a járást idebent, annyit csetlik-botlik, mint a gyerek, ha menni tanul. Csak szóljál, címbora, ha gyorsan szedném a talpaimat. A főaknász már így is, úgy is lemar bennünket, attól akár le is ülhetünk, ha akarod.

— Klassz srác vagy te, Puporka — mondta Dani.

— Mi van? — nézett hátra a csillés.

— Semmi, csak menjünk — dűnnyögte Tipó és egyetlen kifejezett vágya csupán annyi volt, hogy még ez egyszer élve és lehetőleg minél előbb megláthassa a napvilágot.

